

PRIKAZ ZBORNIKA RADOVA „ZLOČIN U SIRIGU 13. APRILA 1941. GODINE – GENEZA, SIMBOL, POSLEDICE“

Nikola Tošić Malešević*

Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*



Zločin u Sirigu 13. aprila 1941. godine – geneza, simbol, posledice; zbornik radova; Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912-1918 njihovih potomaka i poštovalaca „Vidovdan“, Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912–1918 njihovih potomaka i poštovalaca „Staro Đurđevo“, Mesna zajednica Sirig, Malo istorijsko društvo, Sirig – Temerin – Novi Sad, 2017, 138 str.

Zločin koga su, 13-14. aprila 1941., mađarska okupatorska vojska i nemzeteri (narodna straža)¹ počinili nad srpskim civilnim stanovništvom u selu Sirig kod Temerina spada među prve i svakako najjezivije zločine koji su počinjeni na tlu Jugoslavije tokom Drugog svetskog rata (1941–1945). Selo Sirig u opštini Temerin, osnovano je 1927. godine, u procesu kolonizacije od strane srpskih ratnih dobrovoljaca iz Prvog svetskog rata (1914–1918). To su bili pripadnici srpskog stanovništva sa prostora bivše Austro-Ugarske (van prostora današnje Autonomne pokrajine Vojvodine)

ne) koji su, ne želeći da ratuju protiv Srbije, prešli ili se dobrovoljno prijavili u srpsku vojsku. Pored njih, tu su bili i Srbi – kolonisti (takođe sa prostora bivše Austro-Ugarske),² „optanti“ – Srbi koji su se doselili na teritoriju današnje Vojvodine sa prostora koji su, posle konačnih povlačenja granica u prvim godinama nakon završetka Prvog svetskog rata 1918, pripali Rumuniji i Mađarskoj i autokolonisti – Srbi sa prostora Vojvodine koji su i sâmi dobijali zemlju, ako su bili ratni dobrovoljci u srpskoj vojsci ili ako je nisu imali dovoljno pre Prvog svetskog rata 1914. godine.

* Autor je spoljni saradnik *Vojnog dela* i samostalni istraživač – master istoričar.

¹ Nemzeteri, tj. Narodna straža bile su jedinice mađarske vojske u Drugom svetskom ratu (1941–1945) koje su uglavnom činili pripadnici mađarske nacionalne manjine u Jugoslaviji, danas Srbiji.

² Većina ratnih dobrovoljaca i kolonista koji su osnovali Sirig poticala je sa prostora Bosne i Hercegovine, tačnije iz Bosanske (Banjalučke) Krajine, Cazinske Krajine i istočne Hercegovine.

Svo pomenuto srpsko kolonističko stanovništvo u Vojvodini mađarske okupatorske vlasti smatrale su za nepoželjno,³ te da ga zato treba ili pobiti ili proterati ili logorisati. Sve pomenuto su tokom Drugog svetskog rata i činili. Posledica takvog stava bio je i masovni pokolj u Sirigu 13–14. aprila 1941. Naime, pomenutog dana su u Sirig došli nemzeteri iz Temerina i zahtevali da srpsko stanovništvo izađe i stane pored obližnjeg međunarodnog puta Beograd – Novi Sad – Subotica. Tu su trebali, kako su im nemzeteri naređivali, da sa belim zastavama dočekaju i pozdrave mađarsku vojsku koja je nastupala sa severa, dok se ispred nje, ka jugu, povlačila jugoslovenska vojska, pritisnuta opštom teškom situacijom u drugim delovima zemlje. Naređenje nemzetera je izvršeno. Ljudi su se okupili pored međunarodnog puta i prve jedinice mađarske vojske, uglavnom pešadija, prošle su u miru. Ali, ubrzo su stigle motorizovane jedinice sa mitraljezima koji su opkolili srpske civile. Zatim je stigla motorizovana artiljerija i odred tenkova mađarske vojske koji su počeli da granatiraju Sirig. Iskupljeni srpski civili počeli su da beže prema selu Stepanovićevo (kod Novog Sada). Mađarski vojnici iz motorizovanih jedinica su na to po civilima osuli paljbu iz mitraljeza, a narednog dana, 14. aprila, ubijali su ljude po kućama u Sirigu. Rezultat dvodnevnog pokolja bio je 111 ubijenih Sirižana-civila. Mnogi Sirižani su bili pohvatani, zatvoreni u vatrogasni dom u Temerinu gde im se spremalo pogubljenje. Međutim, njih su od smrti spasili advokat dr Mihalj Feher i lekar dr Jožef Trojer, i sâmi pripadnici mađarske nacionalne manjine. Pomenuta dvojica bili su protiv pokolja nad Srbima i sukobljavanja pripadnika srpskog i mađarskog naroda.

U kasnijem toku Drugog svetskog rata iz Siriga je poginulo još mnogo ljudi.⁴ Ukupan broj žrtava iz Siriga u Drugom svetskom ratu iznosio je 360 poginulih, odnosno jedna trećina stanovnika sela. Toliki gubici ovo naselje, nakon srpskog sela Prebilovci kod Čapljine (Hercegovina), svrstava na drugo mesto najstradalnijih naselja na području bivše Jugoslavije u toku Drugog svetskog rata.

Da bi se očuvalo sećanje na nevine žrtve fašističkog terora, u Sirigu je, 5. novembra 2016. godine, povodom 75 godina od pomenutog zločina, održan naučni okrugli sto. Radovi sa naučnog okruglog stola, njih šest, štampani su naredne, 2017. godine, u zborniku radova *Zločin u Sirigu 13. aprila 1941. godine – geneza, simbol, posledice* koga ovom prilikom predstavljamo čitaocima.

Zbornik, kako smo naveli, sadrži šest naučnih radova, od kojih četiri sadrže podceline. Na početku zbornika nalazi se predgovor koga je napisao Dragoljub Vujović, predsednik Udruženja ratnih dobrovoljaca 1912–1918 njihovih potomaka i poštovalaca „Vidovdan“ iz Siriga. Nakon toga, slede tekstovi naučnih radova.

Prvi rad delo je dr Gorana Vasina, vanrednog profesora na odseku za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Naslov ovog rada je *Nacionalno-politič-*

³ Mađarske okupatorske vlasti su smatrale da su ti kolonisti, kao borci srpske vojske iz Prvog svetskog rata (1914–1918) zakleti neprijatelji Mađarske. Uz to smatrale su da su naseljeni od strane jugoslovenskih vlasti sa ciljem da izmene etničku sliku Vojvodine na štetu Mađara i Nemaca, a u korist Srba. Mađari su naročito zamerali ovo drugo. Međutim, treba reći da im nije smetalo kada su oni isto to radili u 19. veku naseljavajući veliki broj mađarskih porodica po današnjoj Vojvodini upravo sa ciljem da umanje etničku dominaciju Srba na tim prostorima.

⁴ Neki su stradali u mađarskim logorima, neki od ustaša na teritoriji tzv. Nezavisne Države Hrvatske (NDH), neki od nemačkih okupatorskih trupa i kolaboracionista na prostoru okupirane Srbije, a neki kao borci Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ).

ka borba Srba u Ugarskoj 1867–1918. i u njemu se opisuje borba srpskog stanovništva za svoja nacionalna i politička prava u Ugarskoj (Mađarskoj) u periodu od austro-ugarske Nagodbe 29. maja 1867. do stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) /Jugoslavije 1. decembra 1918. godine. Drugi rad, *Srpski dobrovoljci u Prvom svetskom ratu i Austro-Ugarska*, napisao je istoričar i književnik dr Milan Micić, pomoćnik pokrajinskog sekretara za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama Pokrajinske vlade Autonomne Pokrajine Vojvodine. U njemu se obrađuju teme ratnog dobrovoljaštva u srpskoj vojsci tokom Prvog svetskog rata među srpskim stanovništvom na prostoru nekadašnje Austro-Ugarske, odnos austro-ugarskih vlasti prema srpskim ratnim dobrovoljcima i njihovim porodicama i naponi austro-ugarske diplomatske mreže u severnoj i južnoj Americi da spreči prikupljanje dobrovoljaca za srpsku vojsku na pomenutim prostorima. Zamenik direktora Muzeja Vojvodine u Novom Sadu, viši arhivista i istoričar Zoran Veljanović autor je trećeg naučnog rada (*Stvaranje kolonističkih naselja u Bačkoj 1920–1941*) u kome se opisuju agrarna reforma u Bačkoj nakon završetka Prvog svetskog rata 1918. godine, donošenje agrarnog zakonodavstva, kolonizacija Bačke i naseljavanje ratnih dobrovoljaca između dva svetska rata (1918–1941) i novoosnovane kolonije (kolonistička naselja) u Bačkoj. Kao dodatak ovog rada je spisak novoosnovanih kolonija i broj stanovnika u njima pred izbijanje Drugog svetskog rata 1941. godine.

Direktor Muzeja Vojvodine u Novom Sadu, muzejski savetnik, viši naučni saradnik, istoričar i politikolog dr Drago Njegovan napisao je četvrti naučni rad pod nazivom *Mađarska okupacija Bačke i Baranje i zločin u Sirigu 13. aprila 1941.* U ovom radu čitalac se može upoznati sa revizionizmom u Mađarskoj u periodu između dva svetska rata od 1918. do 1941. godine, načinom na koji je Mađarska, u savezništvu sa nacističkom Nemačkom i fašističkom Italijom, postigla svoj cilj revizije granica prema Čehoslovačkoj, Rumuniji i Jugoslaviji, mađarskim osvajanjem Bačke i Baranje tokom Aprilskog rata 1941, razlozima okrutnosti koje je mađarska vojska ispoljila prema srpskom stanovništvu u Bačkoj i Baranji, kao i sâmim zločinom počinjenim u Sirigu 13–14. aprila 1941. Peti rad delo je dr Predraga Bajića, istoričara i višeg kustosa Muzeja Vojvodine u Novom Sadu i zove se *Logorisanje kolonista u Bačkoj.* Ovaj rad posvećen je temama kao što su etničko pitanje u politici Hortijeve Mađarske, Aprilski rat i prvi zločini mađarske okupatorske vojske prema kolonistima, planovi mađarskih okupatorskih vlasti za proterivanje kolonista i njihova delimična realizacija, logori za koloniste u Bačkoj i logori za koloniste u današnjoj Mađarskoj. Poslednji, šesti, rad pod nazivom *Mađarski okupacioni sistem u Bačkoj i Baranji (1941–1944)* napisao je istoričar iz Muzeja Vojvodine u Novom Sadu, dr Aleksandar u kome čitaocima daje na uvid vojnu i civilnu upravu mađarskih okupatorskih vlasti u Bačkoj i Baranji tokom Drugog svetskog rata, sveopštu politiku mađarizacije Bačke i Baranje, represije i zločine prema, prvenstveno, Srbima i Jevrejima, političke prilike u Bačkoj i Baranji tokom mađarske okupacije, sistem nemačko-mađarskog dvollašća u Bačkoj i Baranji nakon ulaska nemačkih trupa u Mađarsku po sporazumu između Adolfa Hitlera i Mikloša Hortija 18. marta 1944, oslobođenje Bačke (u oktobru 1944) i Baranje (u novembru 1944) od nemačko-mađarske okupacije koje su izvršile jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) i sovjetske Crvene armije i posledice mađarske (kasnije i nemačke) okupacije pomenute dve oblasti.

Posle teksta naučnih radova slede prilozi u vidu spiska ubijenih meštana Siriga tokom pokolja 13–14. aprila 1941. i kompletan tekst rukopisa Božidara I. Vujanovića iz Siriga pod naslovom *Sirižani u logorima: Vrbas, Bačka Topola, Subotica, Šarvar i Kanjiža 1941–1945.*, štampan u Novom Sadu 2009. godine. U ovom rukopisu, pokojni Božidar I. Vujanović je opisao velike patnje i poniženja koje je, zajedno sa ostalim Sirižanima, pretrpeo i prošao u mađarskim logorima. Na samom kraju, nalazi se katalogizacija zbornika u Biblioteci Matice srpske u Novom Sadu.

Zbornik radova koga smo upravo predstavili je veoma značajan za stručnu i ostalu čitalačku publiku jer obrađuje temu koja je na prvi pogled lokalna u užem i širem smislu (budući da obrađuje zločin počinjen u jednom selu – Sirigu, kao i u dve oblasti – Bačkoj i Baranji), ali kada se malo bolje pogleda prikazuje opis mukâ i stradanja kroz koje su prošli ljudi na prostoru bivše Jugoslavije tokom najgoreg sukoba u istoriji ljudske civilizacije – Drugog svetskog rata, jer se isti ili sličan obrazac ponavljao, od strane raznih okupatorskih i kolaboracionističkih jedinica, na teritoriji cele nekadašnje zemlje.

Zbornik sadrži tabele i veliki broj kolor i crno-belih fotografija na kojima se mogu videti učesnici naučnog okruglog stola i događaji iz prošlosti (među njima i slike brutalnih zločina počinjenih od strane mađarskih okupatorskih jedinica i njihovih proglašâ). Izdavači su Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912–1918 njegovih potomaka i poštovalaca „Vidovdan“ iz Siriga, Udruženje ratnih dobrovoljaca 1912–1918 njegovih potomaka i poštovalaca „Staro Đurđevo“ iz Temerina, Mesna zajednica Sirig i Malo istorijsko društvo iz Novog Sada. Njegovo izdavanje finansijski su potpomogli Pokrajinski sekretarijat za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama Pokrajinske vlade Autonorne Pokrajine Vojvodine i opština Temerin. Štampan je u 500 primeraka, a izvršni izdavač je štamparija „SAJNOS d.o.o.“ iz Novog Sada.